

ЛІТЕРАТУРА

1. *Ананьев Б. Г.* О проблемах современного человекознания. — М.: Наука, 1977. — 380 с.
2. *Бернс Р.* Развитие Я-концепции и воспитание / Пер. с англ. — М.: Прогресс, 1986. — 420 с.
3. *Боднар А. Я., Макаренко Н. Г.* Особливості професійного самовизначення особистості на етапі навчання у ВНЗ // Наукові записки. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. — К.: Видав. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. — С. 49–55.
4. *Киричук А. В.* Взаимодействие коллективности и индивидуальности в стимуляции социальной активности личности // Психолого-педагогические проблемы подготовки педагогических кадров сельскохозяйственных учебных заведений: Тез. науч.-практ. конф. — К., 1989. — С. 38–42.
5. *Курасова А. Я., Полякова Л. В.* Взаємодія колективності та індивідуальності як психологічна проблема // Проблеми соціальної психології: Міжвід. наук. зб. — Вип. 1: Питання теорії та практики сучасної психології. — К.: Либідь, 1992. — С. 24–28.
6. Психология личности в трудах отечественных психологов / Сост. и общ. ред. *Л. В. Куликова.* — СПб.: Питер, 2001. — 480 с.
7. *Резвицкий И. И.* Личность. Индивидуальность. Общество. Проблемы индивидуализации и её социально-философский смысл. — М., 1984. — 141 с.
8. *Рубинштейн С. Л.* Основы общей психологии. — СПб.: Питер, 1999. — 720 с.

Ключевые слова: профессиональное самоопределение, коллективность, индивидуальность, взаимодействие.

Key words: professional self-identification, collective nature, individuality, interaction.

УДК 159.91

Ж. А. Ламбуцька

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПАМ'ЯТІ В СТРУКТУРІ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В работе представлены результаты экспериментальных исследований функциональных особенностей памяти студентов (высшего учебного заведения педагогической направленности в динамике от первого до последнего курса обучения) как одного из ведущих компонентов психофизиологического обеспечения готовности субъектов учебной деятельности к будущей профессии.

The article presents the experimental research results of memory functional peculiarities of teacher's training college students from the first to the last year of study, as one of the main components of psycho-physiological readiness to their future occupation.

Реформа народної освіти в Україні, потреба в якій виникла з глобальною перебудовою соціального устрою суспільства, ставить нові вимоги до навчання та викладання в середніх і вищих навчальних закладах, удосконалення форм і методів навчання, спрямованих на формування пізнавальної активності, творчого мислення, вироблення в суб'єктів навчальної діяльності вмінь використовувати на практиці отримані знання. Першочерговим завданням процесу навчання є не стільки максимальне засвоєння навчальної інформації, скільки формування вмінь творчо мислити, самостійно набувати нових знань та доцільно застосовувати їх у подальшій практичній роботі.

Підготовка студентів до професійної діяльності у вищій школі — тривалий процес, який вимагає від педагогів та суспільства певних моральних, матеріальних та фізичних витрат, пропорційних тривалості процесу навчання. Залежно від того, яким буде кінцевий результат підготовки такого спеціаліста (рівень його готовності до професійної діяльності по закінченні навчання), можуть бути виправдані або, навпаки, не виправдані всі ті зусилля, що були затрачені на підготовку суб'єкта професійної діяльності.

Викладач стає відтепер не стільки носієм та передавачем наукової інформації, скільки організатором пізнавальної діяльності студентів, їхньої самостійної роботи, наукової творчості.

Звідси випливає, що інтенсивність навчального процесу, цілеспрямованого надбання якостей та досвіду, потрібних для належного забезпечення формування ефективної діяльності спеціалістів цілого ряду спеціальностей, зокрема педагога, є невід'ємним компонентом забезпечення належного рівня підготовки студентів до професійної (зокрема педагогічної) діяльності.

Ефективність підготовки майбутніх спеціалістів в останні роки почасти вирішується впровадженням у навчальний процес заходів профвідбору до отримуваної професії, який ще на початку навчання визначає відносну професійну придатність. Характеристики відносної професійної придатності — це характеристики, що формуються та вдосконалюються в процесі навчання та виконання трудових операцій, тобто індивідуалізації процесу професійної підготовки. Отже, у процесі підготовки спеціаліста до майбутньої професії потрібно враховувати рівень участі та розвитку певних

психофізіологічних функцій у забезпеченні ефективності навчально-виробничої діяльності, специфічних для кожного конкретного її виду, що може стати критерієм оцінки рівня психофізіологічної готовності до виконання професійних завдань.

Слід мати на увазі, що діяльність студентів є своєрідною за своїми цілями і завданнями, змістом, зовнішніми і внутрішніми умовами, засобами, особливістю плину психічних процесів, проявом мотивації. Вона професійно направлена і є формою їхньої соціальної та пізнавальної активності.

Розробка теоретико-методологічних основ суспільно-педагогічної діяльності ведеться нині багатьма вітчизняними та зарубіжними науковцями, але мірою процес професійної підготовки педагогів ще недостатньою є об'єктом психологічних досліджень. Тому перед дослідниками ще й нині стоїть завдання вивчення умов та рівня формування психологічної готовності студентів педагогічних спеціальностей до професійної педагогічної діяльності на різних етапах навчання. Актуальність проведення роботи щодо забезпечення готовності випускників ВНЗ до професійної (зокрема педагогічної) діяльності зумовлена ще й постійним зростанням кількості вищих навчальних закладів та підвищенням вимог до професійної підготовки молодого спеціаліста.

Отже, рівень готовності студентів до професійної діяльності (зокрема педагогічної) по закінченні ВНЗ є важливим чинником майбутньої майстерності і професійної адаптації молодого спеціаліста. Ефективне забезпечення психофізіологічної готовності студентів до педагогічної діяльності на різних етапах навчання спеціалістів педагогічної спрямованості, відстеження та оптимізація їхнього психофізіологічного стану та проведення контролю за рівнем відповідності професійним вимогам є нагальною потребою нашого часу. Тому результати досліджень, що представлені в нашій роботі, частково спрямовані на вирішення цих завдань.

У процесі аналізу діяльності людини, будь то професійна, навчальна чи життєдіяльність, простежується той факт, що її ефективність та надійність багато в чому залежить від поточного психофізіологічного стану, на який впливає безліч як внутрішніх чинників, які відповідають за реальний стан здоров'я та самопочуття, так і зовнішніх чинників довкілля.

Вивчаючи, зокрема, умови навчальної діяльності майбутніх педагогів з усім її різноманіттям і специфічністю, а також основні психофізіологічні функції, які забезпечують її ефективність, стає очевидним, що серед них чільне місце посідає функція пам'яті, як основа пізнавальних можливостей суб'єкта навчальної діяльності.

Саме дослідження функціональних особливостей пам'яті студентів вищих навчальних закладів педагогічної спрямованості від молодшого до старшого курсу стало предметом наших досліджень.

В експериментальних дослідженнях взяли участь студенти факультету кібернетики Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка, які по закінченні навчання як одну зі спеціальностей отримують кваліфікацію вчителя інформатики загальноосвітньої школи.

Нами обстежувалися студенти 1-го, 3-го та 5-го курсів (тобто від початку навчання у вищому навчальному закладі до його закінчення) — всього 59 осіб — за такими показниками: рівень безпосередньої пам'яті (БП); рівень оперативної пам'яті (ОП); рівень короткочасної пам'яті (КП); індекс короткочасної пам'яті (ІКП).

Використовували методика «Подвійного тесту» Л. С. Мучника та В. К. Смирнова.

У результаті наших досліджень були виявлені певні закономірності.

Порівняльний аналіз досліджуваних показників функціональних можливостей пам'яті обстежуваних між курсами показав, що від першого до третього курсу навчання у ВНЗ спостерігається статистично значуще підвищення (поліпшення) функціональних можливостей пам'яті студентів, зокрема: на 3-му курсі показники БП на 15,4% вищі, ніж на 1-му ($P < 0,04$); показники ОП підвищуються на 26,35% ($P < 0,002$); КП покращується на 8,57% ($P < 0,05$), а ІКП на 3-му курсі, відповідно, підвищується на 16,12% ($P < 0,005$).

Крім того, на 1-му курсі навчання середній та нижче середнього значення рівень показників БП спостерігається у 8% обстежених студентів, ОП — у 52%, КП — у 36% студентів. У решти студентів рівень значень досліджуваних показників перебуває на високому та дуже високому рівнях. На 3-му курсі навчання ці показники змінюються в бік поліпшення та удосконалення, зокрема: показники БП в усіх студентів перебувають у межах високого та дуже високого рівнів; середньостатистичний рівень показників ОП виявлений у 7,6% обстежених студентів (у решти студентів цей показник пам'яті також перебуває на високому та дуже високому рівні), середньостатистичні показники КП, нижчі за високий рівень та дуже високий рівень, спостерігаються лише у 19,2% суб'єктів навчальної діяльності. Характерно, що на 5-му курсі навчання всі досліджувані показники пам'яті вкладаються в рамки середньостатистичних високих та дуже високих градацій.

Таким чином, можна констатувати, що від першого до останнього курсу навчання у показниках функціональних можливостей

пам'яті обстежуваних все ж спостерігаються деякі позитивні зрушення, пов'язані з тренуванням пам'яті, віковими особливостями, а також умінням оперувати функціональними можливостями своєї пам'яті залежно від умов діяльності та відповідно до завдань, які ставлять навчальні та професійні вимоги.

Статистично значуще поліпшення досліджуваних показників пам'яті на третьому році навчання порівняно з першим може бути виправдане впливом таких обставин, як: повне завершення адаптаційного періоду навчання у ВНЗ до 3-го курсу; зростанням зацікавленості у навчанні (студенти з низьким рівнем мотивації і небажанням вчитися відсвіаються, здебільшого, після першої сесії або після 1-го курсу навчання); зростанням самоконтролю та самодисциплінованості (на 1-му курсі ВНЗ здебільшого втрачається контроль за якістю навчальної діяльності, порівняно із середньою школою, що часто-густо спричинює зниження успішності навчання колишніх медалістів-вступників на 1-му курсі навчання у ВНЗ); постійне всебічне тренування пам'яті протягом трьох років навчання у ВНЗ як під час вивчення предметів, пов'язаних зі спеціалізацією майбутньої професії, так і під час вивчення предметів загальноосвітнього розвитку.

Утім, вже на 5-му курсі навчання такого зростання показників функціональних можливостей пам'яті досліджуваних, як на 3-му курсі вже не спостерігається, ні порівняно з третім, ні, навіть, порівняно з першим курсами.

У жодному разі ні один із середньокурсових досліджуваних показників пам'яті на 5-му курсі не перевищує середньокурсових показників третьокурсників, а в низці випадків вони виявляються нижчими. У більшості випадків спостерігається незначне підвищення досліджуваних показників функціональних можливостей пам'яті студентів 5-го курсу, порівняно з 1-м. Зокрема, середньокурсовий показник БП на 5-му курсі на 6,13% кращий, ніж на 1-му, і на 8% гірший від 3-го; оперативна пам'ять (ОП), відповідно, на 14,86% краща на 1-му курсі і на 9% гірша на 3-му; показник КП на 5-му курсі на 8,57% кращий від показника КП на 1-му курсі і залишається незмінним порівняно з 3-м курсом; індекс короткочасної пам'яті на 4,12% перевищує показники першокурсників і на 10,34% гірший, ніж показник третьокурсників. Усі наведені дані стосовно показників функціонування пам'яті студентів 5-го курсу статистично незначущі, отже, можливо говорити лише про тенденцію спрямованості на незначне погіршення показників функціональних можливостей пам'яті студентів від середніх до старших курсів.

Причин такого явища, на нашу думку, може бути кілька.

По-перше, за даними В. А. Сластьоніна (1976) і А. І. Щербакова (1981), за умови п'ятирічної тривалості навчання у ВНЗ виділяють три основні етапи становлення особистості вчителя-професіонала, які становлять самостійні ланки в системі психолого-педагогічної освіти. Отже, це:

- 1 етап — етап професійної орієнтації і первинної адаптації студентів (1-й курс);
- 2-й етап — основний етап навчання, поглибленого вивчення навчальних дисциплін і формування системи загальнопедагогічних понять, умінь і навичок роботи з дітьми (2–4-й курси);
- 3-й етап — завершальний період навчання — вдосконалення загальнопедагогічних вмінь і навичок як основи педагогічної майстерності майбутнього вчителя (5-й курс).

Виходячи з цього, можна дійти висновку, що поглиблене вивчення навчальних дисциплін на 2–4-х курсах сприяє всебічному і постійному тренуванню пам'яті, що і позначилося на значущому поліпшенні показників функціональних можливостей пам'яті обстежуваних на 3-му курсі, порівняно з 1-м курсом. Саме на цей вік (19–24 роки) припадає найвищий рівень розвитку функцій пам'яті.

По-друге, за суб'єктивними даними опитування, більшість студентів (приблизно 90%) на останніх курсах навчання у ВНЗ починають самостійно працювати в різних установах, часто не пов'язаних із педагогічним процесом. Мотивація їхньої навчальної діяльності змінює акцент на забезпеченні потрібними знаннями лише сфери своєї сьогочасної обмеженої трудової функції. Це призводить до звуження набутих знань згідно з відповідністю до вимог, які ставить перед виконавцем його діяльність, і в якій він часто-густо більше зацікавлений, ніж у вдосконаленні різнобічних знань. Із цього випливає обмеження у всебічному тренуванні пам'яті, а отже, і погіршення її функціональних можливостей, що ми можемо спостерігати у студентів на 5-му курсі. Зниження мотивації щодо навчання та обмеження часу, виділеного на навчання у зв'язку з працевлаштуванням, зводить до мінімуму відвідування занять на останніх курсах, що теж негативно позначається на засвоєнні потрібних знань, а також на розвиткові функціональних можливостей пам'яті. Студенти останнього курсу факультету кібернетики, навчальна та трудова діяльність яких пов'язана з обчислювальними операціями, що проводяться за допомогою оргтехніки, обмежують себе не лише в можливостях різнобічного тренування пам'яті, а й у можливостях всебічного соціального та культурного розвитку, — через недостатність вільного часу, пов'язаного з навчально-трудовою діяльністю. Цей факт підтверджено також літературними даними.

Крім того, на показники функціональних можливостей пам'яті можуть впливати такі чинники, як добові біологічні ритми, оскільки в різний часовий період дня показники пам'яті будуть різними, а також різною буде тижнева періодизація працездатності (понеділок вважається днем впрацьовування і тому психофізіологічні показники, зареєстровані цього дня, можуть бути нижчими від аналогічних показників, зареєстрованих усередині тижня).

Отже, підбиваючи підсумок наших досліджень, можна констатувати, що пам'ять виступає одним із головних чинників пізнавальних процесів, інтегральною характеристикою психічної діяльності людини, що включається в реалізацію та регуляцію інших психічних функцій і є складовим компонентом будь-якого психічного акту.

Функціональні можливості та розвиток функціональних особливостей пам'яті студентів інтенсивно поліпшуються від початкового до середнього курсу навчання з деякою стабілізацією на останньому курсі.

Рівень розвитку пам'яті залежить від рівня інтелекту студентів, уваги, віку, зацікавленості у навчанні, рівня тренування пам'яті, мотивації, індивідуального ставлення до майбутньої професії, а також від низки суб'єктивних факторів і особистих звичок, які впливають на індивідуальні пізнавальні функції.

Перспектива проведення досліджень у цьому напрямі вбачається у визначенні та забезпеченні сприятливих умов розвитку потрібних психофізіологічних функцій студентів у процесі навчальної діяльності з метою забезпечення їх професійної підготовки на належному рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. / О. В. Скрипченко та ін. — К.: Просвіта, 2001. — 415 с.
2. Гальперин П. Я., Кабыльницкая С. Л. Экспериментальное формирование внимания // М.: Изд. Моск. ун-та. — 1974. — 102 с.
3. Общая психология: Учеб. для студентов пед. ин-тов / А. В. Петровский, А. В. Брушлинский, В. П. Зинченко и др.; под ред. А. В. Петровского. — 3-е изд., перераб. и допол. — М.: Просвещение, 1986. — 464 с.
4. Солсо Р. Л. Введение в когнитивную психологию // Когнитивная психология. — М.: Тривола, 1996. — С. 28–36.
5. Чайченко Г. М. Фізіологія вищої нервової діяльності. — К.: Либідь, 1993. — 216 с.

Ключевые слова: *память, функциональные особенности памяти.*
Key words: *memory, functional peculiarities of memory.*